

*Časopis
Matice
moravské*

ROČNÍK CXXXII
ŘÍDÍ JIŘÍ MALÍŘ

MATICE MORAVSKÁ V BRNĚ
2013

Jiří J. K. Nebeský

Urozenost Lukáše Dembinského z Dembině K problému uchování rodové paměti v prostředí nižší šlechty na přelomu 16. a 17. století

Noble Descent of Lukáš Dembinský z Dembině

The problem of the preservation of ancestral heritage in the lesser nobility context at the turn of the 16th and 17th century

The article focuses on four disputes in which Lukáš Dembinský z Dembině († 1616), a nobleman of Polish origin who gained an important position at the court of the Olomouc bishops Pavlovský and Dietrichstein, defended his noble descent. The study analyzes the proofs which Lukáš Dembinský produced in these litigations as well as his attempt to preserve the information concerning his noble descent for the future, depositing the most important documents in the monastery of Hradisko u Olomouce and having them printed. The author concludes that this example shows the difficulties that the Moravian lesser nobility had in preserving the proofs of their noble descent at the beginning of the 17th century.

Key words: Lukáš Dembinský, noble descent, honor, ancestor chart

Někdy ve druhém desetiletí 17. století vyšel drobný tisk s názvem „*Weywod Rodu Starožitého / Vrozeného Pana Lukáše Dembinského z Dembině / na Strýjlném / Bohdalicých a Heruticých: Hoffrychtýře Saudu Manského / Knížetstwij Biskupstwij Olomauckého*“¹ (dále jen *Weywod*). Opis kartuše s erbem jmenovaného obsahuje letopočet 1613, v rámci textu se ovšem setkáváme ještě s letopočtem 1615, což je nejspíše i rok, do něhož tisk této čtyřicetistránkové publikace spadá.

Obsah knížky představuje edici několika listů a soudních zápisů vztahujících se ke sporům o urozenost, které absolvoval Lukáš Dembinský z Dembině na přelomu 16. a 17. století. Tematicky se jedná o fenomén

1 *Knihopis českých a slovenských tisků II, část VIII*. Praha 1965, s. 488, č. 16.870. J u n g - m a n n , Josef : *Historie literatury české*. Praha 1849 (druhé vydání), s. 156, č. 498 uvádí dnes nezvestný olomoucký rukopis s tímtéž názvem; není vyloučeno, že se jedná o manuskript vedený v Knihovně Národního muzea v Praze pod názvem *Moravský právní sborník* (sg, II D 5), v němž nacházíme mj. kapitolu *Znamenají se vějvody rodu starožitého, urozeného a statečného rytíře, pana Lukáše Dembinského z Dembině* (f. 68r–72v) a také Dembinského erb (f. 54r) a oslavnou báseň na něj (f. 73r). Pro přepis názvu knihy jsme zvolili transliteraci běžnou pro Knihopis, ostatní citáty z dobových písemností transkribujeme a upravujeme podle dnešního úzu.

tehdy ve šlechtickém prostředí velmi běžný, výsledný produkt však představuje výjimečné řešení, které v českém a moravském prostředí zřejmě nemá analogii. Navíc jde o soubor in extenso otištěných písemností bez jakéhokoli doprovodného komentáře. Bez zajímavosti není ani neobvykle pečlivá práce s textem, v němž jsou listy tištěny v originále i s českým (případně též německým) překladem, včetně vidimačních doložek. Už jen pro tyto formální skutečnosti je tisk hodný pozornosti a zaslouží si místo v dějinách české ediční praxe. Otevírá však před námi také obecnější otázky problému uchování paměti ve šlechtickém prostředí.

* * *

Po stručném seznámení s osobou Lukáše Dembinského a s fenoménem sporů o šlechtickou čest nejprve popíšeme jednotlivé soudní případy, které Dembinský v této souvislosti absolvoval. Při tomto popisu dáme širší prostor jazyku dobových písemností, přičemž budeme klást důraz zejména na zachycení posloupnosti jednotlivých událostí a na konkrétní výpovědi zúčastněných, díky nimž můžeme lépe pochopit dobové chápání urozenosti, ale také právní procedury a jejich limity, s nimiž se účastníci museli vyrovnávat. Poté se pokusíme zachytit strategie, jimiž na zpochybňování svého šlechtictví Dembinský reagoval, ať už šlo o prostředky právní, úřední či o produkci hmotných památek s tematikou vlastního šlechtictví.

Dembinský

Lukáš Dembinský z Dembině se narodil v michalovském kraji v západním Prusku (dnes součást warmińsko-mazurskiego vojvodství), které bylo součástí Polského království, v drobné šlechtické rodině herbu Boleścic (resp. Tępa Podkowa). Byl synem Valentina Dembinského a Anny Ostrovické. V mládí sloužil na dvoře chelminského biskupa Petra Kostky, který mu v roce 1583 potvrdil, že „*v tkvějící mladosti své při dvoře našem v službě, podlé jiných edlknabův a mládecův našich, poslušně, ctnostně a dobře se jest choval*“² Později odešel na Moravu, kde se už dříve usadil jeho bratr Jan, jenž zemřel roku 1575 jako regent statku bystřického a čejkovského ve službách Přemka z Víckova. Lukáš Dembinský působil ve službách Hynka Brtnického z Valdštejna (1588), poté jako regent holešovského panství, které bylo majetkem Karla st. ze Žerotína. Následně vstoupil do služeb olomouckého biskupa Stanislava Pavlovského a spravoval jeho vyškovské a modřické panství, v této funkci jej zachytil jeho krajan Bartoloměj Paprocký při práci na knize *Zrčadlo slavného Markrabství moravského* (1593).³ S Paprockým

2 *Weywod*, s. [10].

3 Paprocký z Glogola Paprocké Woly, Bartoloměj: *Zrčadlo Slavného Margkrabství Moravského*. Olomouc 1593, f. 348r–349v.

spojilo Dembinského přátelství, o němž svědčí fakt, že Paprocký dvě svá díla datoval „v domě Lukáše Dembinského“ – v září 1607 *Rozmlouvání kolátora s farářem* a v roce 1609 *Štambuch slezský*. Tisk *Rozmlouvání aneb Hádání chudého člověka s bohatým* (1607) přímo Dembinskému věnoval.

V letech 1594–1595 je Dembinský doložen jako „hofmistr čili náměstek a místodržící“ olomouckého biskupa, 1594 byl na zemském sněmu přijat za obyvatele Markrabství,⁴ roku 1595 byl správcem libavského a budišovského panství. Kariéra na biskupském dvoře pokračovala i za kardinála Dietrichsteina. V letech 1593–1602 byl kroměřížským hejtmanem, souběžně v letech 1601–1602 vrchním regentem všech biskupských statků, od roku 1597 byl místodržícím hofrychtěrem a v letech 1610–1616 hofrychtěrem manského soudu olomouckého biskupství.⁵

První manželka Ludmila Dubčanská ze Zdenína byla vdovou po dalším z polských imigrantů v okruhu biskupa Pavlovského – Pavlu Nesylovském z Nesylova, s nímž měla tři děti, zemřela však záhy po svatbě (1592), takže nové manželství zůstalo bezdětné. Po dvou letech se Lukáš vzdal opatrovnictví sirotek, z pozůstalosti Nesylovského však koupil dvůr ve Vyškově a dvůr s mlýnem v Dědicích.⁶ Roku 1597 se oženil s Alžbětou Horeckou z Horky († 1627), dcerou zesnulého zemského místopisaře Jana Horeckého z Horky na Střílném.⁷ Ještě roku 1597 Dembinský toto zadlužené biskupské léno koupil a o rok později dosáhl od biskupa mocného listu, který zajišťoval dědictví i jeho dětem ženského pohlaví a jeho manželce umožňoval vykonávat nad dětmi poručnické právo.⁸ Manželé Dembinští roku 1603 přikoupili díl Heroltic a roku 1614 Bohdalice. Z druhého manželství se narodilo několik dětí, až na jedinou dceru však všechny zemřely v dětství. Roku 1616, zřejmě 17. dubna,⁹ Lukáš umírá a správy majetku se na základě testamentu z 15. srpna 1615¹⁰ ujímá manželka Eliška a po ní

4 Moravský zemský archiv Brno (MZA), A3 Stavovské rukopisy, i. č. 4 – Památky sněmovní IV, f. 292–293, též K a m e n í č e k , František: *Zemské sněmy a sjezdy moravské III*. Brno 1905, s. 91 – Dembinský byl přijat za obyvatele markrabství, ale následující krok, tedy přijetí do stavu spojené s prokázáním urozeného původu, nepodstoupil.

5 B a l c á r e k , Pavel: *Kancelář kardinála Dietrichštejna a správa biskupských statků před Bílou horou*. Sborník archivních prací 28, 1978, s. 66–126, zejména s. 122–123; Š t ě p á n , Jan: *Dvůr olomouckého biskupa Stanislava Pavlovského z Pavlovic v letech 1579–1598*. Olomouc 2009, zejména s. 50–51.

6 Zemský archiv v Opavě (ZAO), Pozůstalost Josefa Zukala, i. č. 196, heslo Dembinský.

7 Střílné = Velká Střelná, dnes zaniklá obec ve vojenském prostoru Libavá. Horeckého druhá dcera Magdalena byla provdána za Jana Pavlovského z Pavlovic z příbuzenstva biskupa Pavlovského – viz A d a m u s , Alois: *Sbírka listin k dějinám města Mor. Ostravy*. Moravská Ostrava 1929, s. 167–169.

8 J i r á s e k , Jiří: *Manské statky olomouckého biskupství ve druhé polovině 16. století*. Časopis Matice moravské 76, 1957, s. 20–41, zejména 20.

9 M a l ý , Josef: *Příspěvek k dějinám manství olomouckého kostela v letech 1590–1640*. Věstník Matice opavské (Slezský sborník) 37, 1932, s. 20–42 a 76–97, zejména s. 92.

10 ZAO, Archiv Žerotínsko-Vrbenský (AŽV), i. č. 642.

jediná dědička – dcera Alžběta Polyxena († 1669),¹¹ která se roku 1629 provdala za Václava hraběte Bruntálského z Vrba († 1649), mj. dědice majetku Karla st. ze Žerotína, což svědčí o společenském vzestupu, kterým v průběhu zhruba čtyř desetiletí rodina Dembinských prošla – od úřednické šlechty k pozemkové aristokracii.

Spory o čest a urozenost

Urozenost bývala ctností šlechtice.¹² Zakládala přímo podstatu šlechtictví. Nepodléhala vůli jedince, neboť vyplývala z činů (a stavu) předků. V zásadě nepodléhala ani vůli panovníka, který sice mohl udělovat šlechtictví, ale plnoprávným členem rytířského stavu se stával až vnuk nobilitovaného – tedy ten kdo už byl *zrozen* ve šlechtictví. Hierarchii v rámci panského i rytířského stavu pak vytvářelo stáří jednotlivých rodů.¹³

Takovéto pojetí urozenosti je v českých zemích charakteristické pro období 15.–17. století, pro dobu, kdy už byl pojem šlechtictví poměrně ustálen (tedy fakticky oddělen od ekonomického kapitálu) a zároveň existovalo dostatečně silné skupinové povědomí vyšší i nižší šlechty, které vytvářelo podmínky pro mechanismus ochrany šlechtictví. Panovnická moc nebyla ještě natolik suverénní, aby dokázala překonat na tradicích založené stavovské struktury, v nichž byla rozhodujícím faktorem „starobylost“, kterou nebylo možné nahradit ani panovnickým rozhodnutím. Změnu v tomto směru přineslo až Obnovené zřízení zemské v roce 1628.¹⁴

Z hlediska práva byla urozenost v 16. století napadána (a prokazována) v rámci tzv. sporů o čest. Zemské právo popisovalo jako žalovatelné výroky, byl-li pán nazván panošem (rytířem, zemanem) a když byl kterýkoli šlechtic označen za „chlapa“, „zrádce“ nebo „zlého syna“. Poškozený pak mohl zemského hejtmána (původně královského maršálka) požádat o složení tzv.

11 K „rázovité postavě“ Alžběty Polyxeny Dembinské viz M a l ý , Josef: *Libavský okres*. (Vlastivěda moravská). Brno 1931, s. 92–96.

12 Z rozsáhlé literatury k frekventovanému tématu uveďme M a t ě a , Petr: *Svět české aristokracie (1500–1700)*. Praha 2004, s. 88–109; Š i m ů n e k , Robert: *Paměť a tradice v prostředí české šlechty v pozdním středověku*. *Medievalia Historica Bohemica* 10, 2005, s. 199–246; B ů ž e k , Václav – K r á l , Pavel (edd.): *Paměť urozenosti*. Praha 2007; V a n í č e k , Vratislav: *Sociální mentalita české šlechty: urozenost, rytířství, reprezentace*. In: Šlechta, moc a reprezentace ve středověku. Praha 2007, s. 141–188.

13 Např. K a m e n í č e k , F.: *Zemské sněmy III*, s. 42–55; K l e c a n d a , Vladimír: *Přijímání do rytířského stavu v zemích českých a rakouských na počátku novověku*. *Časopis archivní školy* 6, 1928, s. 1–125; S t a r ý , Marek: *Udělování erbů a stavu v českém zemském právu před a po Bílé hoře*. In: Erbové listiny. Martin 2006, s. 121–131.

14 Ale i to dosavadní praxi jen mírně modifikuje, když panovníkovi přiznává právo „starožitnost“ udělit – J i r e č e k , Hermenegildus (ed.): *Codex Juris Bohemici V/3 – Constitutiones Margraviatus Moraviae anno 1628 reformatae*. Praegae 1890, s. 23 (I/IX/15). Význam rodové starožitnosti se úplně neztrácí až do 19. století – viz Ž u p a n i č , Jan: *Nová šlechta Rakouského císařství*. Praha 2006, s. 48–56.

roku a hejtman pak obviněného obeslal, aby *roku* odpovídal. *Rok* potom probíhal před zemským hejtmanem a přísedícími soudci (tzv. hejtmanský soud) v průběhu zasedání zemského soudu, jenž se scházel čtyřikrát ročně zpravidla na patnáct dní, přičemž pro *roky* byly vyhrazeny páteční dny. Podobně bylo upraveno projednávání sporů o čest u manského soudu olomouckých biskupů.¹⁵

Žalující strana musela doložit svědeckými výpověďmi kým, kdy, kde a jak k urážce došlo a musela být připravena podat důkaz „*dokonalé urozenosti*“, který představoval tzv. vývod rodu, tedy informace o urozenosti čtyř prarodičů dané osoby.¹⁶ Šlechtic, který takovéto hodnověrné informace předložil, byl podle tehdejšího práva „*dokonalý*“ a mohl o svém nactiutřači před soudem veřejně prohlásit, že „*v hrdlo selhal*“, a ten na takovouto urážku nesměl reagovat pod hrozbou ztráty hrdla a majetku.¹⁷

Vývod rodu měl být doložen primárně osobním svědectvím dalších příslušníků dotčených rodů (prarodičů dané osoby),¹⁸ zemské právo dokonce předepisovalo formulaci takovéto přísahy „*za strýce nebo za ujce*“. Při nemožnosti osobních svědectví se počítalo s důkazy „*dskami, pohřeby, starými listy*“. Předkládání písemností pak nad přísedními svědectvími postupem času převážilo a v pozdější době byly náležitosti šlechtických vývodů přesně kodifikovány a formalizovaný průkaz šlechtictví se stal podmínkou pro vstup do řady šlechtických institucí (škol, řádů, úřadů).¹⁹

Nelze ovšem předpokládat, že při každém *roku* žalující předkládal, či dokonce prováděl vývod svého rodu, důkazní břemeno bylo zpravidla na žalovaném, tedy tom, kdo se urozenosti jiného dotkl.²⁰

15 O sporech o čest přehledně B r a n d l , V. (ed.): *Kniha drnovská*. Brno 1868, s. LXV–LXVII; nejnověji podrobně J a n i š o v á , Jana: *Šlechtické spory o čest na raně novověké Moravě*. Brno 2007.

16 Zatímco „dokonalá urozenost“ spočívala v důkazu, že všichni čtyři prarodiče byli šlechtického stavu, právo počítalo i s možností méně dokonalé urozenosti: „*Muož také každý panství neb vladycvtví své provésti toliko otcovým štítem, by pak jiných štítův lehčejších byl aneb jich neměl.*“ B r a n d l , V. (ed.): *Kniha tovačovská*. Brno 1868, s. 122. K vývodům zejm.: K o l á ř , Martin – S e d l á č e k , August: *Českomoravská heraldika – část všeobecná*. Praha 1902, s. 111–134; S e d l á č e k , August: *Pýcha urozenosti a vývodů u starých Čechův a Moravanův*. Věstník Královské české společnosti nauk – třída filosoficko-historicko-jazykozpytná, 1914, oddíl III, 1923, oddíl V; H o u d e k , Vítězslav: *Moravské vývodny erbovní*. Brno 1917.

17 Zákonná ustanovení přinášející edice zemských zákoníků: D e m u t h , Karel Josef (ed.): *Kniha Tovačovská*. Brno 1858, s. 124–126; B r a n d l , V. (ed.): *Kniha tovačovská*, s. 121–124; t ý ž (ed.): *Kniha drnovská*, s. 123; Č á d a , František (ed.): *Zemské zřízení moravské z roku 1535 spolu s tiskem z roku 1562 nově vydaným*. Praha 1937, s. 66–68; J a n i š , Dalibor (ed.): *Práva a zřízení Markrabství moravského z roku 1545*. Brno 2005, s. 160 a 186.

18 Nejstarší a zřejmě jediný doložený popis průběhu vývodu (z českého prostředí) z roku 1417 uvádí podle dobové listiny P a p r o c k ý z G l o g o l , Bartholoměj: *Diadochos II (O stavu panském)*. Praha 1602, s. 307–308.

19 L a n g e r , Carl Edm.: *Die Ahnen- und Adelsprobe die Erwerbung, Bestätigung und der Verlust der Adelsrechte in Österreich*. Wien 1862; B l i t t e r s d o r f f , Philipp: *Adels- und Ahnenproben im alten Österreich-Ungarn*. Jahrbuch der Vereinigung katholischer Edelleute in Österreich 5, 1932, s. 109–122.

20 J a n i š o v á , J.: *Šlechtické spory*, s. 164–177.

Spor o čest s Janem Želeckým z Počenic (1599–1600)

Díky dokumentům otištěným v knížce *Weywod* i dalším dochovaným listům a zápisům můžeme poměrně detailně sledovat několik Dembinského sporů o čest, aniž by to ovšem nutně znamenalo, že se podařilo shromáždit všechen dochovaný materiál tohoto charakteru.

Už list chelminského biskupa Petra Kostky (biskupem v letech 1574–1595) z roku 1583 byl vydán na Dembinského žádost, aby „*poctivosti své hájiti a stav svůj rytířský provésti mohl*“:²¹ Souvislost s nějakým soudním sporem o čest tu není nutná. Stejně neutrálně snad můžeme hodnotit skutečnost, že Dembinský požádal o přijetí za obyvatele markrabství až v roce 1594, pravděpodobně v souvislosti s kariérním vzestupem ve službách olomouckého biskupa. Exponovaná úřední pozice s sebou jistě nesla i konflikty, v nichž se urozenost cizozemce přímo nabízela jako téma, zejména když se hlásil k drobné šlechtě v poměrně vzdáleném Pobaltí.

První zaznamenaný spor o Dembinského čest se odehrál v letech 1599–1600. Posloupnost událostí je následující: 16. května 1599 Jan Želecký z Počenic pomlouval v Dobromilicích nepřítomného Dembinského, že nereaguje na tvrzení „*nějakého Poláka*“, který o něm veřejně prohlašuje, že „*není žádným Dembinským*“, ani osobou rytířského stavu a že příbuzní, ke kterým se hlásí, „*se k němu znáti nechťejí*.“²² 9. července 1599 píše Dembinský Želeckému (a zvláště také jeho bratru Mikulášovi), že ví o jeho pomluvách a žádá informaci o původci této lži.²³

Zároveň se obrací na své příbuzné v Polsku, aby mu pomohli získat dokumenty, které by potvrdily jeho urozenost. Už 31. srpna 1599 byl v šest set kilometrů vzdáleném Novém Městě Lubavském (Nowe Miasto Lubawskie) proveden vývod rodu Lukáše Dembinského. Prakticky zcela se shoduje s vývodovou praxí doloženou v českých zemích: „*Osobně před soud zemský zahájený kraje michalovského [...] jistí rytířští muži, vážení a hodnověrní, předstoupili, jsouce k tomu soudu [...] rádně skrze půhončího zemského michalovského od urozeného Matyáše Dembinského, vlastního bratra téhož urozeného Lukáše Dembinského, v zemi michalovské zrodilého, jakožto původci žádal obelání. Kterýžto Matyáš Dembinský v místě sobě položeném, aby mu byl od soudu zřízen královský obecní půhončí kterýkoli tak, aby mohl náležitě*

21 *Weywod*, s. [9].

22 Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc (ZAO-O), Lenní dvůr Kroměříž III, Lenní knihy, i. č. 386 – Roková kniha 1591–1702, f. 68v, za tyto informace srdečně děkuji Janě Janišové.

23 V listu Janu Želeckému se Dembinský sám dopustil urážky, když napsal: „*Pane Jene Želecký, mám toho zprávu, kterak by ty mne v některých místech lživě a nepravdivě promlúvati měl, sahajíc mi na mé dobré jméno a poctivost, kterou já po předcích svých, ne tak jako ty, od několika drahně šest let, užívám rádnou poslúpností, a ty jsi se o to pokusiti směl jako lživý a nepravdivý člověk mne v tom stíhajíce, čehož já tak nechati nemíním.*“ Oba Želečtí Dembinského žalovali u manského soudu – spor s Janem Želeckým byl urovnán při zasedání manského soudu v adventu 1601, spor s Mikulášem Želeckým pak v květnu 1602.

podle zřízení v království v způsobích takových ustanoveného vejvod rodu téhož Lukáše Dembinského provésti. Kterížto dobří rytířští muži po učiněném o to potazu a naučení a po vyhlášení jeho od poctivého Petra Malonkovského, zemského púhončého království tohoto, vyznali, jakž se níže píše: Totížto urozený Jakub Dembinský, majíc šedesáte let věku svého, vyznal, že urozený Lukáš Dembinský z Dembině z země michalovské, nyní pak ven z vlasti své v Moravě neb v Němcích živ jsouc, jest vlastní a pořádný a z poctivého lože zplozený syn bratra jeho erbu Boleštic řečeného. “Dále svědčili Hippolit Dembinský, že Lukáš je „jeho pravý a řádný strejč“, a další čtyři svědci dosvědčili svůj příbuzenský vztah s Dembinským, takže se dozvídáme, že jeho matka pocházela z rodu Ostrovických (v latinském textu Ostrowiczky) herbu Dołęga, bába po otcí z rodu Ryvockých (Riwoczky) herbu Ogonczik, bába po matce z rodu Truščenských (Trusczensky) herbu Naęcz. Svědectví pak předvolaní stvrdili přísahou.²⁴

Dne 10. března 1600 na obecním sněmu Polského kralovství ve Varšavě král Zikmund III. potvrdil Dembinského rytířský původ na základě provedeného vývodu, aby „nějaké utrhaní urozenosti neb stavu a poctivosti jeho rytířské se nedálo“.²⁵

V pondělí 15. května 1600 se při zasedání manského soudu v Kroměříži konal *rok*, jímž Dembinský žaloval Jana Želeckého z Počenic, neboť, jak uvádí, „na poctivosti a dobré pověsti mé zhanil a vysoce velice ublížil“. Nález byl vynesen při stejném zasedání soudu. Želecký se zřejmě hájil, že jen reprodukoval, co slyšel od jistého Petra Níce (Niče). Nebyl schopen to však prokázat a byl odsouzen k následující omluvě: „Pane Lukáši Dembinský, jakož jsem slova v roku položená, neslyšíc jich od Petra Niče, o vás mluvil, prosím, že mi to odpustíte, mám vás za ctného rytířského člověka, jako vás jiní dobří poctiví lidé mají.“ A „poněvadž Jan Želecký taková slova v některých místech, kde je mluvití nemělo, mluvil, Je[h]o V[ysoce] K[nížecí] M[ilost] a Jich Mil[osti] [= soudci] jeho v svou kázeň bráti ráci“.²⁶

Spor o čest se Zikmundem Volfem Jankovským z Vlašimi (1611–1614)

Do let 1611–1615 spadá trojice sporů o čest, které Dembinský vedl u zemského soudu. Můžeme předpokládat, že stín pochybnosti, který se nad Dembinského urozeností vznášel nejméně od roku 1600 – a ani úspěšně

24 Weywod, s. [6].

25 Weywod, s. [5–6].

26 Pod pojmem „v kázeň bráti“ si můžeme představit nejspíše čtyřtýdenní vězení, alespoň podle usnesení zemského soudu z roku 1490 odsouzený „hned má vzat ode pánov v kázeň býti a 4 neděle v věži seděti a od věže zaplatiti a k tomu náklad všecken tomu, kohož jest zhaněť“. B r a n d l, V. (ed.): *Kniha tovačovská*, s. XXIII.

„*vyvedení se*“ nemohlo z povědomí toto zpochybnění vymazat – nově ožil ve chvíli, kdy se Dembinský stal v roce 1610 jako hofrychtěř nejvyšším představitelem manského sněmu a soudu.²⁷ Nejvýraznější konflikt se v této souvislosti odehrál s moravským zemským purkrabím Žikmundem Volfem Jankovským z Vlašimě († 1622).

Dne 16. května 1611 Vilém Munka z Ivančic v Kroměříži při rozhovoru s Jankovským konstatoval, že Jankovský říká, že Dembinskému podléhat odmítá,²⁸ ale že nyní koupil manský statek Biskupice a přijel jej přijmout v léno, a pokud ho kardinál-biskup požádá, aby se stal členem manského soudu, je jisté, že nebude sedět nad Dembinským, ale pod ním. Na to měl Jankovský prohlásit, že ví, že ho kardinál do soudu jmenuje, ale on Dembinskému podléhat nechce a Dembinský kvůli němu bude muset úřad opustit a kardinál pak může hofrychtěřem jmenovat jeho.²⁹

V pátek 16. září 1611 v soudnici zemského soudu v Brně Jankovský při rozhovoru s kardinálem Dietrichsteinem prohlásil, že by od něj chtěl přijmout svůj manský statek v léno, ale že „*Dembinskýmu žádného poslušenství jakožto hofrychtěři práva manského vykonávati nechcete. Kladouc tu příčinu, že on, Dembinský, stavu svého rytířského před pány z rytířstva nikdá neprokázal.*“³⁰

Dietrichstein o tom přítomného Dembinského informoval a ten jej požádal, aby na Jankovského vznesl dotaz, „*co tím promlouváním [!] vaší osoby jeho míníte a na něho-li tu řeč vztahujete*“; zjevně proto, aby se Jankovský vyjádřil veřejně a před dalšími svědky.

O den později (17. září 1611), když Jankovský při jednání zemského soudu právě „*stál v šraňcích*“, zeptal se jej Dietrichstein, zda si pamatuje, co včera říkal o Dembinském. Jankovský to potvrdil a znovu prohlásil, že Dembinského nepovažuje za „*osobu stavu rytířského*“. Dietrichstein se ještě ujistil, že Jankovský souhlasí, aby o tom Dembinského zpravil. Nato

27 Pokud jde o šíření pomluv o Dembinského původu, existuje i případ, který se nestal předmětem žaloby. Karel st. ze Žerotína uvádí, že na olomouckém zasedání zemského soudu 10. ledna 1614 bylo čteno svědeckví městského písaře z Hranic (Kašpara Dobříckého), který uvedl, že hranický pán Karel Pergar z Pergu prohlásil o výsledku práce stavovské komise, pověřené vyšetřením svého sporu s Hranickými, že „*není ničím a že ti, kteří ji spisovali, dělali to po své hlavě a p. Bohuše z Zástřízli, ačkoli byl jeho švagrem, že již čest vzal, o Dembinském že se ví, kdo jest a p. Vilím Frydrych z Žerotína že jest mladý a že těm věcem nerozuměl* [...]“ B r a n d l, V. (ed.): *Spisy Karla staršího z Žerotína*. Díl I. Žerotínovi zápisové o soudě panském, svazek 2. Brno 1866, s. 170. Je pravděpodobné, že Pergarova slova, že o Dembinském „*ví se, kdo jest*“, se vztahovala k jeho urozenosti.

28 „[...] *že Dembinskýho podnikati nechceš a nebudeš* [...]“.

29 MZA, A3 Stavovské rukopisy, i. č. 762, Kniha pühonná a nálezová 1612–1615, f. 63v, Dembinský pohání Viléma Munku z Ivančic o *svědomí* v této věci.

30 Nedatovaná Dembinského žádost o *svědomí* adresovaná Karlu st. ze Žerotína (ZAO, AŽV, i. č. 537), v následujícím (opět nedatovaném) pühonu o *svědomí* na téhož (ZAO, AŽV, i. č. 538) už při popisu činu zmizelo téma Dembinského hofrychtěřství, které bylo příčinou rozmluvy, a zůstalo jen: „*že by stavu rytířského zde v Markr. mor. před pány z rytířstva nikdá neprokázal* [...], s tím doložením, že ho za osobu stavu rytířského nedržíte“.

Viz též B r a n d l, V. (ed.): *Spisy*, s. 112–113. Pokud jde o tvrzení, že „*Dembinský rytířského stavu před pány z rytířstva neprokázal*“, měl Jankovský pravdu, Dembinský byl pouze přijat za obyvatele markrabství.

promluvil Karel st. ze Žerotína k Jankovskému: „*Já toho [...] předsvezeti vašeho neschvaluji. Jsouc tu Dembinský tak dlouhý čas a léta mnohá v Markr. mor. obyvatelem a žádný z pánův z rytířstva jemu toho nikdá (co vy nyní před sebe běřete) nevyčítal.*“³¹

Kdy přesně předal Dembinský Žerotínovi jako zemskému hejtmanovi žádost o *rok* s Jankovským, není doloženo, ovšem získání Žerotínova písemného svědectví o události ze září 1611 se protáhlo až do začátku roku 1613. 23. dubna 1612 Dembinský svou žádost Žerotínovi už opakoval.³² Odpověď však nedostal, a proto nedatovaným půhonem Žerotína pohnal o *svědomí* k zemskému soudu³³ a teprve v předvečer jednání olomouckého soudu (7. ledna 1613), na němž měl být tento půhon projednáván, mu Žerotín *svědomí* konečně vydal.³⁴

Žerotínovo svědectví nebylo jediné, které se v této věci Dembinský snažil získat pomocí půhonu. Roku 1612 u zemského soudu třemi zvláštními žalobami pohnal o *svědomí* Pertolda Bohobuda z Lipé, Jana Kusého z Mukoděla a Linharta Lapáčka z Zrzavého, aby dosvědčili, že v roce 1612 na tvrzi v Bohuticích Jankovský prohlašoval, že „*nic nedbá*“ na *rok*, který si Dembinský vyžádal, protože „*budu já vědět, jak tu věc proti němu vyvésti, neb Dembinský za mnou posílá a při mně toho pohledává, abych se s ním smířil, však chce-li on takovým zůstatí, jak jsem já ho nařkl, protiv mně nic není*“.³⁵ Tedy: neprokáže-li svou urozenost, ve srovnání s rytířem Jankovským je Dembinský nikým.

Mimo shánění svědectví o řečech, které o něm vedl Jankovský, se Dembinský znovu pustil do shromažďování dokladů o své urozenosti, která byla předmětem sporu. Především se rozhodl ještě zvýšit argumentační sílu svého vývodního listu z roku 1600. S prosbou o potvrzení tohoto dokumentu se obrátil na krakovského biskupa Petra Tylického (biskupem 1607–1616), který předtím působil jako biskup v Chelmnu, kde vystřídal Petra Kostku (vydavatele listu z roku 1583), a v roce 1600 byl polským místokancléřem. 7. května 1612 vydal Tylický potřebný list, jímž potvrdil, že „*Dembinský při obdržení listu toho žádného ukrytého obmyslu neužíval*“.³⁶

31 Formulace pocházejí z Dembinského půhonu na Karla st. ze Žerotína (ZAO, AŽV, i. č. 538), jímž ho žádal o *svědomí* v této věci. Když mu Žerotín požadované svědectví v lednu 1613 vydal, popsal situaci takto: „*u přítomnosti mé rozmlouvati jsem [Dietrichsteina s Jankovským] slyšel, ale jakými slovy [...], toho v paměti své, poněvadž jsem toho nepoznamenal, nesašším; než to pamatuji [...], pokud jsem věci jeho stihnouti mohl, mluveno bylo, jakoby [...]. Dembinský za osobu stavu rytířského od některých, až i od něho, držán nebyl, že jsem to nelibě nesl a k tomu takovými neb podobnými slovy se ohlásil, že to těžká věc býti by musila, kdyby někdo dvacet neb třicet let pořád za osobu stavu rytířského držán byl, aby potom, když by se toho nejméně nadál, měl nářek o to trpěti a potom se z něho vyvozovati.*“ B r a n d l, V. (ed.): *Spisy*, s. 112–113; Žerotínův vlastnoruční koncept *svědomí* je v ZAO, AŽV, i. č. 539.

32 ZAO, AŽV, i. č. 554.

33 ZAO, AŽV, i. č. 538.

34 B r a n d l, V. (ed.): *Spisy*, s. 112.

35 MZA, A3, i. č. 762, f. 62v.

36 *Weywod*, s. [13]. List je adresován Františku kardinálovi z Dietrichsteina a hejtmanovi

Podobnou formulací potvrdil 11. května 1612 také samotný vývod rodu z roku 1599 nejvyšší polský maršálek Zikmund markrabě z Mírova.³⁷ Totéž konstatují v listu daném v Novém Městě Lubavském 29. října 1612 Jan Sumovský, sudí země michalovské v Prusích, a Tomáš Zaleský, písař zemského vojvodství chelminského a kraje michalovského.³⁸

Nakonec byl spor Dembinského s Jankovským uzavřen dohodou – v pátek 17. ledna 1614 dopoledne se v olomouckém domě Karla st. ze Žerotína uskutečnilo jednání obou protagonistů, prostředníkem byl kardinál Dietrichstein a účastni byli i „jiní páni a přátelé“, výsledkem byla dohoda realizovaná téhož dne při zasedání zemského soudu. Když oba účastníci sporu „vstoupili do šraňku“, Žerotín požádal Dembinského, zda by bylo možné spor vyřešit „přátelskou měrou a mírným způsobem“. Poté byly místopísařem přečteny tři samostatné Dembinského *roky* a Jankovský prohlásil, že se na svá tvrzení nepamatuje a že o Dembinském „nic zlého neví“ a má ho za „dobrého rytířského člověka, jako jej jiní páni a rytířští lidé mají“. Poté Dembinský požádal, aby promluvení bylo zapsáno do „kněh zemských pamětních“ a spor byl uzavřen rozhodnutím, aby „rokové vymazáni byli“.³⁹

Spor o čest se Šeborem Pražmou z Bílkova (1612)

Souběžně s několikaletým sporem s Jankovským proběhl Dembinského spor o čest se Šeborem Pražmou z Bílkova († 1623). V sobotu 7. července 1612 se mezi nimi v Olomouci „dokonalo jednání“⁴⁰ jehož výsledkem byla „smlouva a přátelské dobrovolné porovnání“. Dembinský žaloval Pražmu u zemského soudu třemi *roky*, že o něm měl mluvit „slova některá hanlivá, důtklivá a poctivosti jeho se dotýkající“, Pražma se k nim „zřetelně neznal, nýbrž vše na nepaměť svou jest vztáhl“ a smlouvou prohlásil, že i on jej má za „poctivého, dobře zachovalého rytířského člověka“.⁴¹ Je možné, že důkazy o své urozenosti, které Dembinský shromažďoval v roce 1612, mohly po-

---

a nejvyšším soudcům moravského zemského soudu, ale je odpovědí na list Dembinského: „Vznesl jest na nás urozený pan Lukáš Dembinský z Dembině, kterak od některých obyvatelův Markrabství moravského dotějkán jest, jakoby pod tajemným neb ukrytým způsobem [...] list ten [...] obdržel.“ Dietrichstein se na Tylického obrátil v této věci sám 22. dubna 1612 – ZAO-O, Arcibiskupství olomoucké, kart. 5, sg. 14.

37 Weywod, s. [19–20].

38 Weywod, s. [27–28].

39 Weywod, s. [32–33]; B r a n d l , V. (ed.): *Spisy*, s. 177–178.

40 B r a n d l , V. (ed.): *Spisy*, s. 91.

41 Weywod, s. [30–32]. Prostředníkem smlouvy byl kardinál Dietrichstein, jako „přátelé od níže psaných stran“ zde vystupují Karel st. ze Žerotína, Ladislav ml. z Lobkovic, Vilém z Roupova, Ladislav Šlejnic z Šlejnic, Jan Čejka z Olbramovic a Michal z Hrádku, vesměs zemští úředníci. Taková smlouva pak byla obvykle veřejně přednesena v soudnici zemského soudu v „menších šraňcích“ – jak uvádí J a n i š o v á , J.: *Šlechtické spory*, s. 211.

sloužit také v této kauze, ale je otázkou, nakolik na důkazy vůbec mohlo dojít, když spor byl ukončen dohodou.

Spor o čest s Janem Suchodolským z Voleslavic (1613–1615)

Poslední doložený spor o čest zažil Dembinský s Janem Suchodolským z Voleslavic, v té době mladým mužem s pověstí dobrodruha.⁴² O tomto sporu alespoň okrajově pojednává celá řada dochovaných písemností, ale o samotné příčině se mnoho nedozvídáme. První informace o urážce Dembinského se objevují v jeho korespondenci s polskými přáteli – v lednu 1613 jim o Suchodolském píše a dostává odpověď: „*Člověka (kterýho ráčíte psáti Suchodolský), toulajícího se a po krajinách prokřikujícího, hrozícího něco marného a směšného Vá[m], ani jeho neznám, ani znáti chci.*“⁴³

Dembinský Suchodolského žaloval a zemský hejtman Karel st. ze Žerotína stanovil termín *roku* na leden 1614. Dembinský v první polovině roku 1613 shromažďoval svědectví proti Suchodolskému. Zřejmě se mu nepodařilo získat žádná směrodatná *svědomí* o tom, že urážel jeho původ, ale získal řadu výpovědí o tom, že Suchodolský je muž špatné pověsti, který byl obviněn mj. z krádeže, falšování pečeti a dalších deliktů.⁴⁴

42 Tak alespoň I n d r a, Bohumír: *Historie hranických domů*. Hranice 2005, s. 248; rodina Such(o)dolských se objevuje v české historiografii s přídomky: z *Veleslavic*, z *Valeslavic*, z *Voleslavic*, z *Vodeslavic* apod.

43 ZAO, AŽV, i. č. 577 – list z 22. února 1613, jímž Erazim Dembinský z Dembině odpovídá na Dembinského dopisy z 12. a 15. ledna 1613.

44 18. června 1613 v Makovčicích Jan Kozlovský z Kozlova, prokurátor slezské komory, na patent opolsko-ratibořského hejtmana zemského Jana Kryštofa Pruskovského z Pruskova uvádí, že Suchodolský mu osobně prodal papír, který předtím ukradl Valentinu Stařínskému, a dále, že Suchodolský má pověst zloděje (ZAO, AŽV, i. č. 590). 22. června 1612 na předměstí Hranic Jindřich Laryš z Načeslavic na Dembinského žádost vydává „*svědomí listovní*“, že 12. srpna 1612 navštívil s dalšími svědky Suchodolského, aby ho „*přátelsky napomenuli*“, aby „*náčení, které po odstoupení statku ze mlýna pobral, navrátil*“, při setkání chtěl Suchodolský po Laryšovi střílet, padaly nadávky atd. (ZAO, AŽV, i. č. 591). 24. června 1613 v Podhoří Jan Rusecký z Ejvaně svědčí, že Suchodolský jeho otci ukradl několik snopů obilí a že od hodnověrného svědka slyšel, že Suchodolský ukradl „*jednomu chlapu*“ klisnu, kterou musel Suchodolského otec vrátit a syn se mu pak „*několko časův ukázati nesměl*“ (ZAO, AŽV, i. č. 592). 27. června 1613 v Olomouci Vilém Bravantský z Chobřan svědčí, že na hranickém zámku v roce 1613 slyšel Václava Ruseckého z Ejvaně mluvit, že Suchodolský je „*člověk nevážný a lehkomyšlný*“ a že když Bartoloměj Pientka z Vendryně mluvil před Suchodolským o tom, že měl ve Šlezsku ukrást klisnu, Suchodolský se tomu nijak nebránil (ZAO, AŽV, i. č. 594). 22. listopadu 1613 v Hlivicích purkmistr a rada města Hlivic na žádost Dembinského potvrzují svědectví, které před nimi vydal Havel Žárský, žák knurovský, o Suchodolském, že ho otec Zikmund vyhnal pro krádež klisny a čtyři neděle pak musel bydlet na faře (ZAO, AŽV, i. č. 606). 2. ledna 1614 na předměstí Hlivic Ladislav Zajíček z Hošťálkovic na výzvu opolsko-ratibořského hejtmana svědčí Dembinskému o Suchodolském, k již známým činům přidává falšování pečeti těšínského knížete (ZAO, AŽV, i. č. 611, na listu je připsáno: „*Toto svědomí jest podle pořádku spraveno. K. K. z Prusinovic. Karel Jordan*“, tedy Kryštof Karel Podštátský z Prusinovic, komorník práva menšího zemského v kraji olomouckém, a Karel Jordan z Klausenburku, písař práva menšího, svědčí o tom, že list byl skutečně předložen při soudním řízení). Dodatečně ještě Dembinský

Tuto neobvyklou Dembinského aktivitu a nové potvrzování polských písemností dosvědčujících jeho urozenost lze vysvětlit tím, že Suchodolský vznesl urážku, která dosud v souvislosti s Dembinským nepadla – zřejmě jej nařkl, že byl do rodu Dembinských pouze přijat jakožto „*erbovní strýc*“⁴⁵ neurozeného původu. Listem daným v Krakově 27. prosince 1613 Dembinského přátelé Zikmund, Stanislav a Ondřej Dembinští prosí soudce moravského zemského soudu, aby Janu Suchodolskému nebylo věšeno, že by snad někoho „*do rodu našeho za erbovního neb za strejce pro nějaké dary přijímati měli*“⁴⁶

Od 7. ledna 1614 zasedal v Olomouci zemský soud, *rok* Dembinského s Suchodolským byl stanoven na pátek 10. ledna. Den před tím si Dembinský nechal ještě vidimovat originály i překlady několika polských listů, které chtěl zřejmě použít v rámci soudního jednání. Soud však tento spor odložil, přestože se tomu Dembinský „*tuze bránil*“. Důvodem pro odklad bylo formální pochybení v Suchodolského půhonu, jímž pohnal dva svědky, jistého „*pána Chlemského a nějakého Cirusa*“. Vzhledem k tomu, že soud pochyboval, že by Chlemský byl panského stavu, vymazal Suchodolského půhon o *svědomí* na Chlemského s tím, že otázku jeho stavu je třeba vyjasnit.⁴⁷

Dembinský podle Žerotínova svědectví proti odkladu nejprve namítal, že tato svědectví Suchodolský nepotřebuje k tomuto *roku*, ale k druhému, který se proti němu teprve chystá podat. Na to Suchodolský opáčil, že přece nemůže shánět svědectví k *roku*, který ještě nedostal, což soud uznal. Poté Dembinský navrhoval, že může Suchodolskému propůjčit svědectví, která od Chlemského a Ciruse má sám. To Suchodolský samozřejmě odmítl. Nato požádal Dembinský o právní úkon „*opatření na poctivosti*“⁴⁸ jelikož v případě své smrti by *rok* se Suchodolským nebyl uzavřen a Dembinský by nesl „*úhonu na poctivosti*“. To ovšem soud v souladu s letitou praxí zamítl.⁴⁹ Nakonec tedy Dembinský alespoň žádal, aby soud Suchodolského zavázal dostavit se k dalšímu jednání pod hrozbou ztráty cti, ale ani tentokrát neuspěl.⁵⁰

---

získal 12. května 1614 svědectví Jindřicha Opršala z Jetřichovic, který na výzvu kardinála Dietrichsteina svědčí, že 16. května 1613 došlo v jeho domě v Hranicích ke konfliktu mezi Suchodolským a Bartolomějem Pientkou; když mu Suchodolský vytýkal, že o něm mluvil jako o zloději, Pientka odpovídal: „*Jestliže mne chceš vinití, chceš odpovídati, máš pořádek práva.*“ (ZAO, AŽV, i. č. 619.)

45 K institutu erbovního strýcovství blíže K o l á ř, M. – S e d l á č e k, A.: *Českomoravská heraldika*, s. 70.

46 ZAO, ŽVA, č. 609, *Weywod*, s. [35].

47 B r a n d l, V. (ed.): *Spisy*, s. 167 – k výmazu půhonu došlo 7. ledna 1614.

48 Blíže J a n i š o v á, J.: *Šlechtické spory*, s. 161–163.

49 Např. „*A jestliže by [...] p. Bůh smrt dopustiti ráčil prvé, nežli by soud příští držán byl, že ten nárok [...] má býti bez újmy jeho cti a dobré pověsti nyní i na potomné časy.*“ B r a n d l, V. (ed.): *Knihy drnovská*, s. LXVI.

50 A to se zdůvodněním, že Suchodolský „*jest prvé na závazek vzat, že se k roku postaví a v podobných příčinách není obyčeje po druhé na závazek bráti*“. Suchdolský byl tedy k roku

Dembinský, jehož obavy, že by se příštího soudního jednání nemusel dožít, byly jistě oprávněné, musel počkat několik měsíců na svatojánský zemský soud, který zasedl v Olomouci na konci června roku 1614. Z výsledného nálezu vyplývá, že Dembinskému se nepodařilo svědeckou výpověď prokázat, že o něm Suchodolský prohlašoval žalovaná slova a Suchodolský tedy na žalobu nemusí reagovat. Nicméně zároveň Dembinský „*listy a svědomími to dostatečně prokázal*“, že pochází „*z rodu poctivého starožitného rytířského Dembinských z Dembině z kraje michalovského v Prusích z kmene a titule Boleštic*“. S tímto výsledkem mohl být Dembinský určitě spokojený, zvláště když pro Suchodolského nakonec jednání úspěšně neskončilo, protože „*stojí v šraňcích*“ nařkl Dembinského, že uplácel svědky, načež to zase před soudci popřel. Byl odsouzen k omluvě („*odprosu*“), jejíž součástí byla obvyklá formule o dobrotě, poctivosti a urozenosti napadeného, a dále k vězení na neurčitou dobu – rukoudáním slíbil hejmanovi, že se „*dnešního dne před sluncem [!] západem*“ dostaví na olomouckou radnici a na určeném místě zůstane tak dlouho, dokud jej hejtman závazku opět rukoudáním nezproští.⁵¹ Zda se Suchodolský na radnici skutečně dostavil a jak dlouho byl uvězněn, nevíme. Zřejmě však spor zcela uzavřen nebyl, protože z publikace *Weywod* se dozvídáme, že po skončení postního zasedání zemského soudu v Brně (zřejmě 6. či 7. dubna) 1615 Dembinský „*dal ustanné na poctivost Jana Suchodolského z Voleslavic*“, tedy nechal zaprotokolovat ztrátu cti pro nedodržení závazku, poněvadž se Suchodolský dvakrát nedostavil k *roku*, jímž jej Dembinský žaloval.⁵²

* * *

Poté, co jsme se seznámili se spory o Dembinského urozenost, se pokusíme postihnout strategii, jež v této souvislosti použil, ať už se týká získávání důkazů, stvrzení šlechtictví úřední cestou či jeho veřejné manifestace.

Důkazy a pochybnosti

Vzhledem ke kontextuální povaze šlechtictví, kdy člověk je šlechticem, je-li za něj považován jinými šlechtici, se Dembinský dostával do obtížné situace, když měl jako cizinec prokazovat, že jinde je za šlechtice považován. Před vypuknutím prvního sporu Dembinský disponoval zřejmě jen

---

předvolán pod hrozbou ztráty cti, ale při odročení jednání už závazek nebyl obnovován, k čemuž Žerotín dodává: „*ač mi se vidí, že ten obyčej dosti jest nebezpečný a že by potřeboval nápravu*“. Všechny citace o tomto jednání jsou uvedeny podle B r a n d l , V. (ed.): *Spisy*, s. 169–170.

⁵¹ *Weywod*, s. [36–37].

⁵² *Weywod*, s. [37], k termínu „*ustanné na poctivost*“ viz J a n i š o v á , J.: *Šlechtické spory*, s. 211.

listem-vysvědčením z roku 1583, který potvrzoval jeho šlechtictví. Nechal tedy v rodné zemi provést tzv. vývod rodu za osobní účasti a přísězných prohlášení příbuzných. Převod této skutečnosti do jiné země se musel dít prostřednictvím písemností.

Vývodním listem polské provenience se v té době prokazovalo hned několik moravských šlechticů polského původu, spjatých se dvorem biskupa Pavlovského.⁵³ Na to, že tyto dokumenty se ne vždy těšily plně důvěře, ukazuje případ z roku 1592, kdy sekretář olomouckého biskupa Matyáš Jelitovský z Jelitova žaloval svého krajana Bartoloměje Paprockého z Hloh, který o něm měl rozhlašovat, že vývodní list od polského krále „*falešně obdržel a ukúpil*“.⁵⁴ S podobným útokem ze zjevně setkal i Dembinský, když v potvrzení vývodního listu místokanclérem Tylickým čteme, že při jeho získání „*Dembinský žádného ukrytého obmyslu neužíval*“.⁵⁵

Právě opakované potvrzování písemností, jehož zjevnou snahou bylo zesílit jejich právní účinek, můžeme vnímat jako jednu ze strategií, kterou Dembinský v této oblasti uplatnil. O provedení vývodu rodu v roce 1599 byl pořízen zápis, který byl poté potvrzen listinou z královské kanceláře. Později byl tento dokument potvrzen ještě úřadem, který vývod rodu provedl (michalovský zemský soud), úřadem, který jej potvrdil (královská kancelář), a dále úředníkem, který působil v kanceláři v době vydání dokumentu (bývalý místokancléř Tylický). V zásadě se však jednalo o jedinou událost, která byla jen dále potvrzována. Dembinský nechával cizojazyčné listy přeložit a obojí vidimovat „*děkanem a kapitolou kostela olomouckého*“⁵⁶ tedy další institucí, která mohla vahou svého jména symbolicky posílit vážnost jeho důkazů.

V rámci získávání důkazů své urozenosti se Lukáš Dembinský zřejmě rozhodl také k tomu, že osloví několik nositelů příjmení Dembinský, kteří působili v polském veřejném životě. Je otázkou, nakolik hledal vzdálené příbuzné a nakolik si byl vědom, že jej s oslovenými spojuje pouze příjmení. Stejně tak nevíme, proč se v dochovaných písemnostech neobjevuje žádná korespondence se skutečně příbuznými Dembinskými, vždyť v roce 1599 žil ještě Lukášův bratr Matyáš, strýc Jakub a další příbuzní. Je zvláštní, že po roce 1610 nebyl zřejmě k dispozici nikdo, kdo by mohl potvrdit, že Dembinský, v té době již asi tři desetiletí žijící na Moravě, je jeho příbuz-

53 Několik vývodních listů polských panovníků pro moravské šlechtice otiskl Bartoloměj Paprocký ve svém *Zrcadle*, např. list Kazimíra IV. pro Zikmunda Stoše z Kounic z roku 1484 (f. 413v–414v), list Zikmunda I. Michalu Gajevskému z Gaju z roku 1537 (f. 336v–336r), list Zikmunda II. Augusta pro Jeronýma Syrakovského z roku 1553 (f. 271r–273v).

54 S t i b o r, Jiří: *Příspěvek k poznání života a působení Bartoloměje Paprockého na Moravě*. Vlastivědný věstník moravský 45, 1993, s. 165–169; J a n i š o v á, Jana: *Hanobení erbů a jména v raně novověkém moravském zemském právu*. Heraldická ročenka 31, 2007, s. 62–74.

55 *Weywod*, s. [13].

56 V roce 1600 vidíme děkana a člen kapituly kostela olomouckého Melchior Pirnus z Pirnu, 1612 jeho nástupce Jan Lobenštajn z Allenwertu a 1613–1614 probošt, místodržící děkanství a člen kapituly kostela olomouckého Martin Václav z Greyffentalu.

ným. Místo toho v rámci důkazů potvrzujících jeho urozenost předkládal dopisy, které mu zasílali jeho jmenovci.

Tak 28. prosince 1611 mu píše z Pilcze (Plšti) Alexander Severin Debinsky:⁵⁷ „*Vzáctnosti domu Dembinských, kterého Familie v rozličných krajích rozšířené, tam se množili i množí, netoliko mně, který jsem se v tom domu narodil, ale i mnohým jiným lidem a obzvláště v Polště světle jest vědomo. Z kterýchž příčin mně to není nic divného, že i v Moravě z stromu toho lidé vzáctní vycházeli a vycházejí. Z kterých jeden V[aše] M[ilost], můj milostivý pán, jest.*“⁵⁸ Povšechné konstatování mohlo navozovat dojem příbuzenství mezi pisatelem a adresátem. Jasnější je list z 10. února 1612, jímž Ondřej Samuel Dembinský z Dembian, hejtman bendžinský a výběrčí berní vojvodství krakovského, Zikmund Dembinský z Dembian, hejtman čzorstynský, a Stanislav Dembinský z Dembian dosvědčují, že ačkoliv Lukáš Dembinský z Dembině nepatří k jejich rodu herbu Rawa,⁵⁹ je jim rod Dembinských z Dembině z kraje michalovského herbu Boleścic dobře známý a považují jej za stejně urozený jako rod svůj.⁶⁰ I tento dopis neváhal Dembinský zařadit do svého tištěného *Weywodu*, což může potvrzovat, že s písemnostmi nemanipuloval ve svůj prospěch.⁶¹

Písemný kontakt přerostl i v osobní setkání, takže 16. dubna 1613 krakovský děkan Erazim Dembinský prosí Dembinského, aby se ujal jeho příbuzného, vojvody polockého, který jede do Teplíc Pražských přes Olomouc, a věří, že mu prokáže stejnou lásku a přívětivost, kterou prokázal jemu „*v domu svém*“: Dembinského tituluje jako bratra a mluví o „*našem domu*“, tj. našem rodu, což může vzbuzovat dojem příbuzenství, ačkoliv přísně vzato to nemusí být víc než zdvořilostní formule.⁶² Skutečnost, že tento Erazim Dembinský jistě nebyl příbuzným našeho Dembinského, dokládá list z 28. prosince 1612, v němž Erazim vyřizuje Dembinskému pozdravy také od svého bratra a též od svých příbuzných („*strejců*“), jimiž byli již jmenovaní Ondřej Samuel a Zikmund Dembinští. To mu ovšem nebrání popřát Dembinskému hodně zdraví a požehnání „*jako krevní krevnímu*“.⁶³

57 Tak podepsán ve vidimovaném překladu, v textu se jinak uvádí jméno v podobě „*Dembinský*“.

58 ZAO, AŽV, i. č. 542.

59 Resp. Rawicz. O této významné polské rodině Dembinských (Dembiński, Dębiński) viz T o m c z a k , Andrzej: *Walenty Dembiński, kanclerz egzekucji (ok. 1504–1584)*. Toruń 1963.

60 *Weywod*, s. [24].

61 Naproti tomu *Weywod*, s. [34] přináší text dopisu Zikmunda, Ondřeje a Stanislava Dembinských z Dembian z 27. prosince 1613, v němž byla (v rozporu s též otištěnou vidimačnickou doložkou) vypuštěna zpráva o smrti „*strejce mého a velkého přítele V[aší] M[ilosti]*“ – Erazima Dembinského (ZAO, AŽV, i. č. 610), což je formulace, která Lukáše Dembinského jasně příbuzensky odděluje od této rodiny.

62 ZAO, AŽV, i. č. 580.

63 ZAO, AŽV, i. č. 571.

Stejná rodina pak v listu adresovaném moravskému zemskému soudu prohlašuje na Dembinského obhajobu, že není pravdou, že by jej přijali do svého rodu „za erbovního neb za strejce“.⁶⁴ To má dokazovat Dembinského urozenost, přestože je to svědectví jiné šlechtické rodiny! Ačkoliv tedy tato korespondence nedosvědčovala Dembinského dobrý původ, některé formulace v ní ji umožňovaly takto použít a úředně potvrzené překlady do češtiny ukazují, že v rámci procesu takto použita byla.

Využití řetězce vidimací a zejména angažování nepřibuzných šlechtických jmenovců z Polska je zarážející. Ačkoli Dembinský všechny spory vyhrál a své šlechtictví obhájil, nemůžeme nevidět, že opačný výsledek sporu o čest by byl vzhledem k Dembinského postavení prakticky nepřijatelný – byla by fakticky zpochybněna soudní rozhodnutí, na nichž se jako člen manského soudu podílel, výrazně by byla dotčena autorita olomouckého biskupa i moravských stavů, poněvadž Dembinský býval členem nejrůznějších stavovských komisí.⁶⁵ Připusťme tedy také možnost, že mohlo dojít k tomu, že se neurozenému Polákovi z Pobaltí pomocí zmanipulovaných dokladů podařilo stát se poměrně významným moravským šlechticem. Nebyl by ostatně jediným „falešným rytířem“ své doby.⁶⁶

Josef Malý v pojednání o manském zřízení olomouckého biskupství napsal: „*Někdy dostal léno i cizinec nevalné pověsti, jindy i neurozený. [...] Dietrichštejnovi bývala pak obhajoba velmi trapná, zvláště když se přesvědčil o pravdivosti výtek (viz v seznamu manů případ Lukáše Dembinského na Střelné).*“ Tam čteme: „*R. 1597 bylo [léno Střelná] prodáno kroměřížskému hejtmanu Lukáši Dembinskému z Dembině, rodem z Polska, po jehož záhadném šlechtickém původu pátral Dietrichštejn, jak svědčí jeho dopisy královskému úřadu a krakovskému biskupovi.*“⁶⁷

Ze jmenovaných dopisů jsme našli pouze koncept dopisu, jímž Dietrichstein 22. dubna 1612 obeslal krakovského biskupa.⁶⁸ Pokud Malý své tvrzení o Dembinského neurozeném původu opíral pouze o tento

64 ZAO, AŽV, i. č. 609; *Weywod*, s. [35].

65 Viz např. poznámku 27. Při vpádu bočkajovců v roce 1605 byl Dembinský nejvyšším zemským proviantnímistrem – K a m e n í č e k, František: *Prameny ke vpádům Bočkajovců na Moravu a k ratifikaci míru vídeňského od zemí koruny České roku 1605–1606*. Praha 1894, s. 132. O Dembinského postavení ve stavovské obci svědčí také skutečnost, že 6. března 1605 se kmotrem jeho syna Mikuláše stal Adam ml. z Valdštejna, srov. K o l d i n s k á, Marie – M a t ě a, Petr (edd.): *Deník rudolfinského dvořana – Adam mladší z Valdštejna 1602–1633*. Praha 1997, s. 104. O kmotrovství původně požádaný Karel z Liechtensteina poslal dítěti alespoň „pozlacenou stříbrnou číši“ – H a u p t, Herbert: *Fürst Karl I. von Liechtenstein – Hofstaat und Sammeltätigkeit*. Bd. 1/2. Wien – Köln – Graz 1983, s. 147.

66 Viz např. S c h u l z, Václav: *Falešný vladýka ze Semanína*. Časopis Musea Království českého 73, 1899, s. 322–324; S c h u l z, Václav: *Falešný zeman z „Bošína“*. Časopis Musea Království českého 81, 1907, s. 130–131; K r a u s, Arnošt: *Theobald Höck*. Věstník Královské české společnosti nauk – třída filosoficko-historicko-filologická, 1935, odd. III.

67 M a l ý, J.: *Přáspěvek*, s. 20–42 a 76–97, zejm. s. 38 a 92.

68 ZAO-O, Arcibiskupství olomoucké, kart. 5, sg. 14 – korespondence z let 1605–1613.

(a obdobný) Dietrichsteinův list, aniž znal reakci obou oslovených, je jeho tvrzení potřeba považovat za nepodložené.

Na nejasná místa Dembinského dokazování vlastní urozenosti upozorňujeme, ale zároveň předpokládáme, že jeho doklady byly pravé a soudní rozhodnutí spravedlivá. Jiný badatelský postup by vzhledem k množství dochovaných pramenů sotva mohl být přijatelný.

Právní cesta

Dochované právní knihy, které si Dembinský jako hofrychtěř manuského soudu pro svou potřebu pořídil,⁶⁹ ukazují, že jeho zájem o moravské právo byl poměrně hluboký. A získaných znalostí dokázal dobře využít. Signifikantní je v tomto směru spor o čest, který s Dembinským vedl Karel Lipenský z Týna v letech 1595–1598. Dembinský Lipenského urazil, ten jej žaloval, ale projednávání bylo dvakrát odloženo pro zcela formální pochybení, nepochybně z podnětu žalovaného, který byl členem soudu – Lipenský nejprve při popisu inkriminovaného činu uvedl, že jel v družině „*Jeho Milosti Knížecí*“, a opomenul specifikovat, že se jednalo o olomouckého biskupa (příčemž označení olomouckého biskupa stručným titulem JKM bylo naprosto běžnou součástí tehdejších písemností); podruhé byl *rok* odložen proto, že Lipenský neuvedl před Dembinského jménem oslovení „*urozený vladyka*“.⁷⁰ Také sofistikovaný postup, kterým si s pomocí biskupa Dietrichsteina zajistil Žerotínovo svědectví proti Jankovskému, či Dembinského požadavek na použití institutu „*opatření na poctivosti*“ v roce 1614 pravděpodobně ukazují zkušeného praktika soudních sporů.

Dembinský však neusiloval pouze o vítězný rozsudek či urovnání, které by stvrdilo jeho urozenost. Na několika místech totiž vidíme, jak se snažil využít „*zemské knihy*“, tedy stavovské písemnosti s nejvyšší právní vahou, k zaznamenání své urozenosti. Sem můžeme zařadit nedochovanou supliku, kterou Dembinský adresoval císaři Rudolfovi II. někdy po skončení sporu o čest se Želeckým. Císař věc předal 13. března 1602 nejvyššímu komorníkovi Markrabství moravského s „*milostivým poručením [...], aby vejvod starožitnosti rodu jeho rytířského do desk zemských Markrabství moravského,*

69 Jedná se dva rukopisy, které uchovává Vědecká knihovna v Olomouci, v katalogu se dnes objevují pod moderními tematickými názvy *Systematický sborník moravských píhoni a náleží Lukáše Dembinského* (sg. M II 378) a *Knihy drnovská ve znění Sedlnickém – Kodex Dembinského* (sg. M II 362). Oba Dembinského právní rukopisy obsahují signaturu Žerotínské knihovny. Další rukopis, který je pravděpodobně také Dembinského dílem, je tzv. *Moravský právní sborník* v Knihovně Národního muzea v Praze (sg. II D 5).

70 J a n i š o v á, J.: *Šlechtické spory*, s. 148–149. Poté Lipenský zemřel, takže k projednání sporu nedošlo.

*kraje olomouckého, vložen a vepsán byl. [...] pokudž by tak bylo, jak [Dembinský] spravuje, že jest takovou starožitnost před stavem rytířským prokázal.*⁷¹

Podobně poté, co spor s Jankovským skončil smírem, „žádal Dembinský, aby do knih promluvení zapsáno bylo“, a následně si z těchto „kněh zemských pamětních“ nechal pořídit úředně potvrzený výpis, který umístil do knihy *Weywod*.

Při projednávání sporu se Suchodolským, který mohl být ukončen, jakmile Dembinský neprokázal Suchdolskému žalované výroky, jednání soudu dále pokračovalo, aby Dembinský „*listy a svědomími to dostatečně prokázal, že jest z rodu poctivého starožitného rytířského*“. Takovému prokázání urozenosti stvrzené zemským soudem a zaznamenané do úředních knih bylo zřejmě nejvyšší metou, které mohl v tomto směru dosáhnout. Teoreticky si lze ještě představit královský majestát potvrzující šlechtictví, ale ani ten nebyl nenapadnutelný.⁷²

Demonstrace urozenosti erbovními vývody

Vedle písemností úřední povahy se pro prezentaci (a zároveň pamětovou fixaci) urozenosti nabízely movité i nemovité objekty, na něž mohl být umístěn tzv. erbovní vývod, tedy sestava erbů, které heraldicky vyjadřovaly předky reprezentované osoby, nejčastěji „*čtyři štůty*“ náležející čtyřem prarodičům.⁷³ Dembinský využil možností, které nabízely erbovní vývody, hned několikrát.

V přízemí kroměřížského zámku se dnes nachází dvojice náhrobníků Dembinského dětí.⁷⁴ Jedná se o náhrobní desku dvojčat Valentina a Jáchyma († 1598) a syna Jana († 1600), tvořenou nápisovým polem a čtyřmi znaky erbovního vývodu. Použití tzv. čtyřkoutního vývodu na dětském náhrobku je neobvyklé.⁷⁵ Zde ovšem nejde o běžný čtyřkoutní vývod, který by zachytil erby čtyř prarodičů zemřelých dětí.⁷⁶ Z matčiny strany je tu erb

71 Národní archiv Praha, fond Morava, i. č. 4701 – za informaci děkuji Janě Janišové. Zápis do zemských desk se zřejmě neuskutečnil.

72 V procesu vedeném proti Pavlu Katyrínovi z Kataru (posmrtně) žaloba uváděla, že nebyl osobou rytířského stavu a mocný list od Rudolfa II., jímž byl roku 1599 povýšen do panského stavu, „*podvodně vylákal*“. H o n c , Jaroslav: *Falešný moravský rytíř pan Pavel Katarýn z Kataru a Rubinsteina a konfrontace České kanceláře v Praze a moravských stavů 1588–1613*. Listy Genealogické a heraldické společnosti v Praze, 5. řada, červen 1977, s. 68–84, podezření nakonec nebylo prokázáno.

73 Viz poznámku 16.

74 B r e i t e n b a c h e r , Antonín: *Museum v arcibiskupském zámku v Kroměříži*. Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci 38, 1927, s. 148–174, zejm. s. 158–159.

75 Na dětských náhrobnících bývají zpravidla přítomny pouze erby obou rodičů – viz M ü l l e r , Karel: „*Slezské vývody erbovní*“. K problematice erbovních vývodů na šlechtických náhrobnících českého Slezska. *Epigraphica & Sepulcralia* 3, 2011, s. 273–284.

76 Chybně vývod interpretoval již Gottfried D. von Wunschwitz – Národní archiv, Sběrka genealogicko-heraldická Wunschwitzova, kart. 8, i. č. 204.

jejích rodičů, Jana Horeckého z Horky a Kateřiny Zoubkové ze Zdětína, zatímco z otcovy strany je tu erb Dembinských (podkova s křížkem uvnitř) a Ryvočků (střela s půlkruhem), tedy erb Dembinského báby. Proč nebyl použit očekávatelný erb Dembinského matky (podkova převyšovaná křížem, uvnitř dolů směřující střela), se můžeme jen dohadovat – zřejmě tu působila podoba jejího erbu, která je v moravské heraldice neobvyklá, hlavně je však tento znak podobný erbu Dembinských (v obou případech je hlavní figurou podkova), což by nemuselo být žádoucí, třeba jen z estetických důvodů. Vyloučit nelze ani snahu demonstrovat příbuzenství, resp. stejný erb, s rodinou Syrakovských z Pěrkova (stejného erbu jako Ryvočtí), z níž Ctibor Syrakovský († 1600) byl nejvyšším moravským zemským písařem.⁷⁷

Druhý náhrobník je polofigurální, neúplně dochovaný – stojí tu čtveřice dětí, po stranách starší hoch a dívka, mezi nimi v objetí dvojčata. Text mluví jen o „*zde pohřbených*“ dětech Lukáše Dembinského. Přítomnost dvojčat snad nasvědčuje tomu, že tři z dětí jsou totožné s těmi, které známe z první náhrobní desky.

Erbovní vývod byl použit i na náhrobníku Lukáše Dembinského, nalezeném na začátku 20. století při opravě farního kostela ve Vyškově.⁷⁸ I zde je náhrobník dochován jen částečně, mimo Dembinského erbu šlo o čtyři štůty, z nichž však pouze jeden (herb Dołęga) známe z Lukášova čtyřkoutního vývodu.⁷⁹ Zdá se tedy, že na náhrobníku byl umístěn (nejméně) osmierbovní vývod, což je pro moravské prostředí prvek výjimečně bohatý. Nepochybně tu jde o další prvek zápasu o urozenost podáním důkazu ještě dokonalejší urozenosti než jakou vyžadovalo zemské právo.

Role pozůstalých, kteří pravděpodobně byli zadavateli náhrobní plastiky, v tomto případě není rozhodující, protože stejný osmierbovní vývod nechal Dembinský nakreslit už v roce 1609 na desky čtvrtého kvaternu manských desek.⁸⁰ Na předních deskách je umístěna čtveřice kartuší s erby, které mu patřily po otci:

77 O příbuzenství Dembinských a Syrakovských – které mohlo mít velký význam pro etablování Dembinského na Moravě – se zmiňuje P a p r o c k ý , B.: *Zrdcaldlo*, f. 271v a 349v; P a p r o c k ý z G l o g o l , Bartholoměg: *Rozmlauování aneb Hádání Chudého Čžlowěka s Bohatým*. Brno 1607, s. [7].

78 Byl nalezen v kryptě pod kostelem Nanebevzetí Panny Marie ve Vyškově, ale toto uložení bylo zřejmě druhotné. – P r o c h á z k a , Alois: *Vlastivědný sborník okresu Vyškovského. II. díl: Soupis památek pravěkých a historických. VII. Náhrobníky. VIII. Pamětní desky*. Slavkov 1933, s. 30–31 popisuje 4 fragmenty Dembinského náhrobníku; N a v r á t i l , Luděk: *Heraldické památky na architekturu města Vyškova*. Bakalářská diplomová práce, Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav pomocných věd historických a archivnictví. Brno 2008, s. 40 konstatuje, že dnes je v muzeu evidován pouze jeden zlomek tohoto náhrobníku.

79 Tento vývod reprodukuje Paprocký podle náhrobníku Dembinského bratra Jana († 1575), jehož zadavatelem mohl být právě Lukáš Dembinský.

80 ZAO-O, Lenní dvůr Kroměříž, kniha č. 390; k manským deskám blíže B a l c á r e k , Pavel: *Manský soud v Kroměříži a jeho knihy v letech 1600–1618*. In: 140 let Státního oblastního archivu v Brně. Praha 1979, s. 193–219.

1) Vpravo (heraldicky) nahoře erb Dembinských, erb Boleścic (též Țępa Podkowa z široké skupiny herbu Jastrzębiec) – podkova s křížkem uvnitř, klenot zavřená orlí křídla.

2) Vpravo dole nečitelný erb s klenotem paví kyty, podle erbů z Lukášova náhrobníku lze doplnit, že ve štítě se nacházela figura „*vlevo obráceného býka (zubra?) stojícího na zadních nohách*“⁸¹ – erb Ciołek. Předpokládáme, že tento erb patřil manželce Lukášova praděda z rodu Dembinských.

3) Vlevo nahoře erb Ryvockých, erb Ogończyk – střela zakončená půlkruhem, v klenotu dvě obrněné paže držící prsten.

4) Vlevo dole erb Pielesz – zkřížené meče, v klenotu tatáž figura, snad provázená orlími křídly. Předpokládáme, že tento erb patřil manželce Dembinského praděda z rodu Ryvockých.

Na zadních deskách je druhá čtveřice erbů v kartuších, které Dembinskému patřily po matce:

1) Vpravo nahoře erb Ostrovických, erb Dołęga – podkova převýšená křížem, uvnitř dolů směřující střela, klenot orlí křídlo, za ním vodorovná střela.

2) Vpravo dole erb Abdank – znamení podobající se písmenu W, totéž v klenotu. Předpokládáme, že tento erb patřil manželce Lukášova praděda z rodu Ostrovických.

3) Vlevo nahoře erb Truščenských, erb Nałęcz – zavnutý feflík, v klenotu paroží s polopostavou ženy s rozpuštěnými vlasy.

4) Vlevo dole herb Junosza – beran, v klenotu rostoucí táž figura. Předpokládáme, že tento erb patřil manželce Lukášova praděda z rodu Truščenských.

Tyto erby reprezentují generaci Dembinského praprarodičů, u níž můžeme předpokládat rok narození před začátkem 16. století. Vzhledem k tomu, jak málo významná byla rodina Dembinských ve svém polském působišti⁸² a s jakými obtížemi se Dembinský setkával při získávání důkazů své urozenosti, je množství genealogických informací zarážející. Případná jsou tu slova Augusta Sedláčka – napsaná o zcela jiné památce, ale o stejném problému: „*pro rytířskou rodinu by to znamenalo velké napětí, tolik poznati neb pamatovati*“⁸³

81 P r o c h á z k a , A.: *Vlastivědný sborník*, s. 31.

82 Tato rodina Dembinských se neobjevuje v žádné základní encyklopedii polské šlechty; naposledy G a j l , Tadeusz: *Herby szlacheckie Rzeczypospolitej Obojga Narodów*. Gdaňsk 2003 s hesly o více než 18 600 polských šlechtických rodinách.

83 S e d l á č e k , August: *Dodatky a opravy k Pýše urozenosti a starým vývodům*. Věstník Královské české společnosti nauk – třída filosoficko-historicko-jazykozpytná, 1923, oddíl V, s. 23.

Archiv a edice listin

Momentem, jímž Dembinský přesahuje obvyklou míru obhajoby a propagace své urozenosti, je rozhodnutí, k němuž byl zřejmě veden nedostatečnými možnostmi, které v tomto směru nabízely úřední stavovské písemnosti. Stál před problémem vlastně technickým – jak uchovat písemnosti dokazující urozenost jeho, a tím i jeho potomků, které tak složitě shromáždil?

Nakonec se rozhodl vybraný soubor klíčových dokumentů deponovat v archivu, přesněji řečeno v hradištském klášteře.⁸⁴ V úterý 6. ledna 1615 podepsal opat hradištského kláštera Jiří Leodegarius revers, jímž potvrdil, že na Dembinského žádost převzal devět vyjmenovaných písemností, u jejichž regestu nechybí ani informace, že se jedná o „*smlouvu na pergameně psanou*“ či „*list otevřený a zpečetěný*“, aby je ochraňoval spolu s klášterními privilegii. „*Kterýchžto listův [...] žádnému nebudeme povinni i s budoucími potomky našimi vydávati, leč by jich k soudu někdo z rodu pánův Dembinských z Dembině v tomto Markrabství moravském potřeboval.*“ Těm pak mohou být listiny zapůjčeny „*protiv dostatečnému reversu, [...] však po skonání té pře mají jich nám zase [...] v jistém času navrátiti a v moc naši uvésti*“. Naproti tomu Dembinský svým reversem musel potvrdit: „*Však jestliže by z dopuštění Božího takové listy a vejvody rodu mého buď skrze války neb oheň spolu s jejich privilegii k zkáze a k zahynutí přišly (čehož Pán Bůh uchovati rač), [...] nemáme a moci míti nebudeme na takové listy naše na pány opaty a konvent jejich nynější i budoucí se nenatahovati ani žádnými soudy a žalobami k nim přikračovati.*“⁸⁵

Patří k ironii dějin, že písemnosti uložené v hradištském klášteře času neodolaly, zatímco dokumenty, které se díky sňatku Dembinského dcery s Václavem Bruntálským z Vrnbna dostaly do tzv. Žerotínsko-Vrbenského archivu, existují dosud.

Ani uložení písemností na bezpečném místě zřejmě neodstranilo Dembinského obavy z jejich možné ztráty, navíc možnost archivovaných dokumentů „veřejně působit“ byla velmi nízká. Dembinský se tedy rozhodl těchto osm dokumentů⁸⁶ a několik výpisů z úředních knih, které zaznamenávaly výsledky jeho sporů o čest, vydat tiskem. Vznikla tak publikace, která dnes památku Dembinského urozenosti prezentuje ve čtyřech evi-

84 Volbu konkrétního kláštera mohl ovlivnit fakt, že rodina Dembinského manželky Alžběty Horecké z Horky zde měla rodinné hrobové místo, P a p r o c k ý , B.: *Zrdcadlo*, f. 294r píše přímo o kapli.

85 *Weywod*, s. [37–39].

86 S výjimkou listu Hynka Brtnického z Valdštejna ze 13. ledna 1588, „*který se na nějakou komisi na téhož pana Lukáše Dembinského v potřebách Je[h]o Císařské Milosti a Je[h]o Milo[sti] voleného krále polského [...] vztahuje.*“

dovaných exemplářích.⁸⁷ Podle letopočtu na dřevořezu (1613) na titulním listu⁸⁸ můžeme usuzovat, že záměr se objevil už v průběhu procesu s Jankovským. Poslední dokument obsažený v knížce je „*ustanné na poctivost*“ Suchdolského z počátku dubna 1615.

Zajímavé je, že Dembinský dal nakonec přednost otištění fakticky nekomentovaných dokumentů před oslavnou genealogií. O tom, že snad uvažoval i o této možnosti, může svědčit báseň („*epigramma*“) na rodinný erb, kterou nechal zapsat vedle vidimovaného opisu vývodního listu.⁸⁹ Tuto roli však zřejmě dostatečně plnilo Paprockého Zrdcadlo s obsáhlou kapitolou o Dembinských z Dembině i se čtyřkoutným vývodem Lukáše a jeho bratra Jana.⁹⁰

Za zmínku stojí také to, že v době předpokládaného vydání dělil Dembinského od smrti pouze necelý jeden rok a že jediný, kdo mohl mít z informací v knize přímý prospěch, byla dcera Alžběta Polyxena a její případní potomci.

* * *

Spojíme-li shromážděné zprávy o Dembinského činnosti na poli prokazování a prezentace vlastní urozenosti, vzniká nám před očima obraz člověka, který se velmi vynalézavě snaží uchovat informace o své urozenosti pro budoucí generace. Nikoli tedy jen zviditelňovat svou urozenost (reprezentace) a připomínat svou památku (komemorace),⁹¹ ale především uchovat informaci (konzervovat). Problém uchování (genealogické) informace se tu ukazuje jako podstatný problém své doby. U Dembinského – jako cizince – je tento problém viditelnější, ale v různé míře se dotýká celého spektra tehdejší šlechty.

Tímto problémem ovšem nejméně trpí vysoká aristokracie, jejíž majetek je silnou oporou uchování paměti. Kontinuita majetkové držby zaručuje kontinuitu uchování rodinných písemností v neskonale větší míře, než tomu je u nižší šlechty. Ta nemůže předpokládat, že její genealogické údaje budou dostupné následujícím pokolením – není tak významná, aby se objevovala na stránkách kronik, nemůže financovat vlastní rodinné ge-

87 Pracovali jsme s neúplným výtiskem v Knihovně Národního muzea (sg. 31 B 4) a kompletním exemplářem Národní knihovny ČR (sg. 54 B 140).

88 Na titulním listě najdeme ještě tematické motto: „*Neminem nocere ei posse / cui bene vult DEVS*“ (Nikdo nemůže ublížit tomu, komu chce dobré BŮH).

89 Viz poznámku 1.

90 P a p r o c k ý, B.: *Zrdcadlo*, f. 347v–349v.

91 S tématem zachování památky (nikoli však bezprostředně urozenosti) souvisí fakt, že Dembinský plánoval odkázat střílenský statek jezuitskému řádu pro rozšíření olomoucké univerzity, „*poněvadž při Collegium olomouckem všechny školy a učení jako v Academií Colley římský Gregorii tředecimí pro nedostatek důchodův zaražené a ustanovené nejsou*.“ Nedatovaný koncept Dembinského závěti, MZA, Cerroniho sbírka II, 314, f. 103–104. Závěť byla nakonec změněna. V roce 1638 pak Dembinského dcera jezuitskému řádu prodala Bohdalice, Pavlovice a dvůr v Herolticích.

nealogie (ani by pro ně nenašla dost materiálu), systematicky ji nezachycují ani zemské desky a další zemské knihy, její majetkové poměry nevytvářejí podmínky pro budování rodinného archivu. Signifikantní je v této souvislosti poznámka Paprockého, který jeden ze svých genealogických exkurzů zdůvodňuje slovy: „*aby věděli z otce své[ho] všechny erby, za tou příčinou tuto položiti jsem je dal*“⁹² tedy nebýt otištěny v knize, mohly by se údaje snadno ztratit a jejich rekonstrukce by byla obtížná, ne-li nemožná.

Pokud sledujeme Dembinského počínání touto optikou, můžeme po čtyřech staletích konstatovat, že jeho snaha byla přes všechny peripetie úspěšná a informace o jeho urozenosti odolaly zubu času.

---

92 P a p r o c k ý , B.: *Zrčadlo*, f. 349v – text se týká sirotků po Dembinského první manželce.